

УДК 343.7

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.83>

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ КОНТРАБАНДИ ТОВАРІВ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ НАПОВНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

Корнева Т.В.,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного права
та галузевих дисциплін
Навчально-наукового інституту права
Національного університету водного господарства
та природокористування*

Рогозіннікова К.С.,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правоохоронної діяльності
та спеціальних юридичних дисциплін
Навчально-наукового інституту права
Національного університету водного господарства
та природокористування*

Корнева Т.В., Рогозіннікова К.С. Особливості криміналізації контрабанди товарів та її значення для наповнення державного бюджету.

Контрабанда товарів є складним і багатогранним явищем, що має значний вплив на економічну та соціальну ситуацію в державі. Незаконне переміщення товарів через кордон не лише підриває економічну стабільність, але й створює загрозу національній безпеці, сприяючи розвитку тіньової економіки та корупції. В умовах глобалізації та зростаючої інтеграції міжнародних ринків питання боротьби з контрабандою набуває особливої актуальності, адже це явище стає все більш масштабним і складним для державного контролю.

Криміналізація контрабанди товарів є ключовим механізмом протидії цьому негативно-му явищу, що передбачає встановлення більш жорсткої відповідальності за порушення митних правил. Слід зазначити, що ефективність криміналізації митних правопорушень залежить від низки факторів, включаючи наявність дієвого законодавства, здатного адекватно реагувати на нові виклики, ефективність правоохоронних органів, а також рівень міжнародного співробітництва в цій сфері тощо. Проте, зважаючи на специфіку української економіки та геополітичне розташування країни, контрабанда товарів залишається серйозною проблемою, яка потребує більш глибокого аналізу та ефективного вирішення.

Одним із ключових аспектів боротьби з контрабандою товарів, що стало однією з головних підстав її криміналізації, є її вплив на наповнення державного бюджету. Незаконна торгівля

товарів позбавляє державу значних фінансових надходжень, що могли б бути спрямовані на розвиток соціальних програм, інфраструктурні проекти та забезпечення економічного зростання. Втрата цих ресурсів послаблює економічний потенціал країни, підриває довіру до державних інституцій та сприяє зростанню соціальної напруженості.

Стаття досліджує вплив контрабанди на економіку держави, підкреслюючи негативні наслідки для наповнення державного бюджету. Розглянуто приклади значних економічних втрат, які держава несе через контрабанду, а також висвітлено роль митних органів у протидії цьому явищу. Пропонується комплекс заходів для зниження рівня контрабанди, включаючи зміни до законодавства, підвищення ефективності митного контролю та посилення міжнародного співробітництва.

Ключові слова: контрабанда товарів, державний бюджет, фінансова безпека, державний контроль.

Korneva T., Rohozinnikova K. Peculiarities of the criminalization of smuggling of goods and its importance for filling the state budget.

Smuggling of goods is a complex and multifaceted phenomenon that has a significant impact on the economic and social situation in the country. The illegal movement of goods across the border not only undermines economic stability, but also poses a threat to national security, contributing to the development of the shadow economy and corruption. In the conditions of globalization and the growing integration of international markets, the issue of combating

smuggling becomes especially urgent, because this phenomenon is becoming more and more large-scale and difficult for state control.

Criminalization of the smuggling of goods is a key mechanism for countering this negative phenomenon, which involves the establishment of stricter liability for violations of customs rules. It should be noted that the effectiveness of the criminalization of customs offenses depends on a number of factors, including the presence of effective legislation capable of adequately responding to new challenges, the effectiveness of law enforcement agencies, as well as the level of international cooperation in this area, etc. However, given the specifics of the Ukrainian economy and the country's geopolitical location, the smuggling of goods remains a serious problem that requires a deeper analysis and an effective solution.

One of the key aspects of the fight against the smuggling of goods, which became one of the main reasons for its criminalization, is its impact on filling the state budget. Illegal trade in goods deprives the state of significant financial revenues that could be directed to the development of social programs, infrastructure projects and ensuring economic growth. The loss of these resources weakens the country's economic potential, undermines trust in state institutions, and contributes to growing social tensions.

The article examines the impact of smuggling on the state's economy, emphasizing the negative consequences for filling the state budget. Examples of significant economic losses incurred by the state due to smuggling are considered, as well as the role of customs authorities in combating this phenomenon is highlighted. A set of measures is proposed to reduce the level of smuggling, including changes to legislation, increasing the effectiveness of customs control and strengthening international cooperation.

Key words: smuggling of goods, state budget, financial security, state control.

Постановка проблеми. Для успішного проведено у сфері фінансової безпеки податкової і митної реформ потрібно насамперед чітко унормувати межі компетенції задіяних державних владних інституцій, їх взаємодію та виключні дискреційні повноваження. Ефективна протидія контрабанді та порушенням митних правил без імплементації в національне законодавство кращих досягнень юридичної думки і законодавчих новацій, існуючих в ЄС в цьому напрямку, не можлива. Нараз існує критична потреба у залученні додаткових коштів в держбюджет, оскільки воєнний стан продовжується, економіка руйнується, в торговельній політиці України також відбуваються або плануються зміни.

Якщо держава не мобілізує внутрішні резерви, то вже у вересні 2024 року можуть бути перебої з грошовими виплатами. Тому зараз критично важливо ухвалити необхідні рішення. Отже, на сьогодні вкрай важливо продовжувати шукати нові форми державного контролю та впроваджувати правові і організаційні рішення, які б підвищували реальні гарантії фінансової безпеки держави, яка тісно пов'язана з економічною безпекою, а це і захист власності, активів, інвестицій і бізнесу, який сьогодні генерує потенціал обороноздатності країни, а отже, і можливість її існування.

Метою дослідження є аналіз нових законодавчих змін з питань протидії контрабанді товарів, оцінки перспектив митно-правових, податкових і фінансових відносин для наповнення дохідної частини державного бюджету і ключове питання, яке турбує суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, чи стануть ці зміни справді належними запобіжниками та протидією тиску на бізнес.

Стан опрацювання проблематики. На сьогодні аспекти правової природи товарної контрабанди і її криміналізацію в Україні досліджували у своїх наукових доробках А. Бутін, Ю. Гродицький, О. Дудоров, Ю. Забуга, Д. Каменський, Т. Корнева, В. Кухар, Т. Михайличенко, О. Прокопенко, Р. Мовчан та інші, але особливості процесуального закріплення виявлення контрабанди товарів при переміщенні товарів через митний кордон України, її правового закріплення у національному законодавстві, результативності прийнятого рішення потребує нових ґрунтовних наукових досліджень.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі перебування економіки в умовах воєнного стану доходи від зовнішньоекономічної діяльності посідають важливе місце у формуванні Державного бюджету України.

Оскільки імпорт є однією зі статей наповнення державного бюджету, держава зобов'язала саме митні органи здійснювати контроль товарів і транспортних засобів, що переміщуються і декларуються особами, які ввозять їх на митну територію України, шляхом визначення його дійсної вартості, аби не допустити зменшення бази оподаткування для нарахування і сплати обов'язкових платежів (мито, акцизний збір, ПДВ).

Проте питання вартості ввезених товарів (режим імпорту), щодо достовірності документів поданих суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності для проведенні митного контролю, на сьогодні митним органам можливо лише шляхом запиту цієї інформації у самого імпортера або у митних органів країни-контрагента (при цьому, відповіді від митних органів інших країни надаються місяцями, роками, або зовсім не надаються).

Інший спосіб отримання вищезазначеної інформації - дослідження руху грошових коштів в бухгалтерському обліку та звітності суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності під час проведення виїзної документальної перевірки, але за умови допуску цим суб'єктом посадових осіб митних органів до проведення такої перевірки та наданням ним доступу до відповідної бухгалтерської документації.

Отже, саме митні платежі як одне із основних джерел наповнення державного бюджету України стали головною причиною криміналізації контрабанди товарів. Варто зауважити, що за період починаючи з 2012 року, коли товарна контрабанда в Україні була декриміналізована, зменшення надходжень в державний бюджет від митних органів не відбувалося. Відповідно, за відсутності доказів кореляції між кримінально-правовою протидією контрабанді та розміром надходжень до державного бюджету від роботи митних органів, на наш погляд, до встановлення кримінальної відповідальності за переміщення товарів через митний кордон України необхідно було би підійти з особливою виваженістю, оскільки до законопроектів детального фінансово-економічного обґрунтування ні з боку державних органів, ні з боку наукових установ не надавалося.

З 1 липня 2024 року набрала чинності стаття 201-3 Кримінального кодексу України щодо криміналізації контрабанди товарів, відтепер кримінальна відповідальність настає за контрабанду товарів вартістю 7,45 мільйонів гривень, Контрабанда товарів вважається вчиненою у великих розмірах, якщо їх вартість у тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян України [1].

Статтю 216 КПК України, виключна підслідність справ про контрабанду товарів належить лише БЕБ "Детективи органів Бюро економічної безпеки України здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтею 201-3" [2].

На сьогодні відсутній нормативно визначений механізм обміну інформацією між органами митної служби і БЕБ.

Проте головним завданням вищезазначених державних інституцій є попередження контрабанди і на першому плані їх діяльності має бути аналітика, яка не тільки протидіє, а й виявляє причини, розуміння що відбувається в економіці держави на сучасному етапі особливо правопорушень в зовнішньоекономічній діяльності які часто носять транскордонний характер.

Протидіяти правопорушенням можна з використанням загальних функцій державного управління: прогнозування, планування, організація, регулювання, координація, облік та контроль та, у разі виявлення злочину, спеціальної правоохоронної функції.

Діючий на сьогодні механізм обміну інформацією з СБУ, НБУ, ДПСУ, Держфінмониторингом та іншими правоохоронними органами, на жаль, передбачає лише одностороннє надання Держмитслужбою відомостей про оформлені у митний режим "імпорту" та "експорту" товарів суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності через державний кордон України.

Відповідно проблема прийняття будь яких рішень у сфері фінансової безпеки стала багатомірною і потребує оптимального вирішення сукупності завдань, в тому числі і в боротьбі з незаконним переміщенням товарів через митний кордон України.

Представники бізнес-асоціацій, що входять до складу Української Ради Бізнесу, ще до прийняття нині діючого закону про криміналізацію контрабанди товарів, проаналізували законопроект № 5420 та дійшли висновку, що у запропонованій новій редакції даний проект не може бути прийнятий, оскільки його положення сформульовані таким чином, що містять значні корупційні ризики, а також становлять загрозу діяльності в першу чергу легальному бізнесу та жодним чином не сприяють вирішенню проблеми тіншового імпорту.

Варто пригадати, що декриміналізація товарної контрабанди у 2012 році була обумовлена інтеграцією України до європейського простору, що передбачало проведення істотних змін в митній сфері, спрямованих на адаптацію до широкого кола загальноприйнятих у міжнародній та європейській практиці норм і стандартів. Так, з 17 січня 2012 року посилилася адміністративна відповідальність за незаконне переміщення товарів через митний кордон, скасована кримінальна відповідальність за такий вид злочину, як товарна контрабанда, але значно зросли фінансові санкції і адміністративні штрафи.

До 17 січня 2012 року різниця між кримінальною та адміністративною відповідальністю полягала лише у вартості предметів правопорушень. Якщо їх вартість становила 470 500 грн. і більше, то передбачалася кримінальна відповідальність, якщо менше - адміністративна.

Практично законодавець поринув в минуле. Отже, в разі переміщення поза митним контролем товарів митною вартістю тисячу неоподатковуваних мінімумів доходів громадян повинна бути застосована кримінальна відповідальність у вигляді штрафу. Натомість у разі застосування відповідальності, передбаченої Митним кодексом України, штраф може дорівнювати 100% митної вартості товару. Тобто кримінальна відповідальність за контрабанду товарів, вчинену в значному розмірі, буде значно м'якшою за адміністративну відповідальність за контрабанду товарів, вчинену в меншому розмірі, що повністю нівелює засади та принципи кримінальної відповідальності.

Після набуття чинності Законом України від 15.11.2011 р. № 4025-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» адміністративна відповідальність полягала в тому, що розмір штрафу становить 100% вартості товару плюс його конфіскація. За такі ж повторні порушення митних правил передбачається накладення штрафу в розмірі 200% вартості товарів. Залишилася норма про конфіскацію транспортних засобів, які використовувалися для переміщення цих товарів [3].

Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності – правопорушники (а це може бути перевізник, імпортер, експортер) або інші винні особи несуть юридичну відповідальність за порушення митного законодавства.

З урахуванням вимог чинного законодавства остаточне рішення стосовно долі вилучених товарів та транспортних засобів вирішує суд. Усі ці законодавчі норми повністю відповідають європейській практиці, зокрема положенням Женевської конвенції про договір міжнародного автомобільного перевезення вантажів та Кіотської конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур.

Законом України “Про приєднання України до Протоколу про внесення змін до Міжнародної конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур” від 05 жовтня 2006 року № 227-V Україна приєдналася до оновленої Міжнародної конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур та всіх її додатків. У зв'язку з чим Україна взяла на себе зобов'язання запровадити стандарти конвенції в діяльності своїх митних органів на протязі 3-х років з дня приєднання до цього міжнародного договору [4].

Слід зазначити, що розгляд справ у спорах фізичних чи юридичних осіб з митними органами, як із суб'єктом владних повноважень, щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності належить до компетенції адміністративних судів (крім справ про адміністративні проступки, накладення адміністративних стягнень, які розглядаються в порядку, передбаченому Кодексом про адміністративні правопорушення України).

Проте Верховний Суд України після декриміналізації товарної контрабанди не провів жодного узагальнення сучасної судової практики у справах про порушення митних правил, отже припущення авторів законопроекту № 5420, що справи зі значною вартістю предметів правопорушень закриваються судами, бо митні органи не мають достатніх повноважень і не в змозі якісно задокументувати правопорушення не ґрунтуються на встановлених фактах.

Г. Мамка, народний депутат України, заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності, вважав, що прийняття законопроекту № 5420 з ігноруванням усіх зауважень із боку законодавства, бізнесу та експертів є недопустимим. Рішення повинно враховувати всі пропозиції та зауваження експертів у сфері митної справи, фахівців у галузі кримінального права, представників бізнес-асоціацій та експертів. Необхідно створити налагоджену та ефективну систему, яка буде захищати права законослухняного українського бізнесу, а не створювати перепони та сприяти просуванню корупційних схем. Бізнес-спільноти України від самого початку обговорення законопроекту висловлювали багато зауважень. Їхні вимоги цілком зрозумілі та логічні. Елементарне вказання неточних чи неправильних відомостей про вагу або кількість вантажних місць, країну походження товарів чи маркування товару в зазначених документах може зумовити кримінальну відповідальність. До чого це призведе далі? Впевнений, що до збільшення та процвітання корупції. Водночас у країні відсутні суттєві зрушення в реформуванні самої митниці. Потрібно, щоби передбачена Митним кодексом відповідальність реально працювала. Також важливо вдосконалити систему виявлення правопорушень і процес розгляду відповідних справ. Від того, що порушення перейде з категорії адміністративних у категорію кримінальних, ситуація точно не зміниться. Запропоновані норми нададуть БЕБ лише можливість відкривати кримінальні провадження за будь-якої незначної помилки чи спірної ситуації та призведуть до завантаження судової системи [5].

Метою України як правової європейської держави має бути не як найтяжче покарання за протиправне діяння шляхом примусу, а насамперед створення умов, за яких кожен суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності буде у добровільному порядку надавати перевагу законним діям. Крім того, у разі вчинення митного правопорушення, ступінь покарання має бути адекватною ступеню провини. Надмірно жорсткі санкції навряд чи змінять правосвідомість громадян, а скоріше стануть додатковим поштовхом для корупції і хабарництва.

Викликає занепокоєння і прийняття підзаконного нормативно-правового акту-наказу Міністерства фінансів України від 24.06.2024 № 305, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 26 червня 2024 року за № 964/42309 “Про внесення змін до Порядку здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю”, в якому, на нашу думку, закладена корупційна складова, а саме “для суб'єктів, що беруть участь у зовніш-

нюекономічній операції, залежно від їх відповідності визначеним критеріям та їх значенням форми та обсяги митного контролю зменшуються АСУР". Далі "Перелік суб'єктоорієнтованих критеріїв та їх значення, зміни та/або доповнення до них, схвалює на засіданні Експертна комісія. Схвалений Експертною комісією перелік суб'єктоорієнтованих критеріїв оприлюднюється на офіційному вебсайті Держмитслужби протягом 5 робочих днів з дати схвалення" [6].

Висновки. Отже суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності отримують не фіскально орієнтованого контролера в особі посадової особи митного органу для супроводу сплати обов'язкових митних платежів, а клієнтоорієнтованого менеджера, який допоможе спростити переміщення товарів через митний кордон "правильним" бізнесменам, що навряд чи сприятиме збільшенню додаткових надходжень до державного бюджету, навіть при криміналізації контрабанди товарів.

Для виключення подібних ситуацій в нормотворчій діяльності держави, своєчасне усунення корупційних ризиків, розмежування дискреційних повноважень правоохоронних органів, ефективності результатів криміналізації товарів вважаємо за доцільне провести аналітичну роботу щодо:

1. кількості і якості справ про порушення митних правил в митних органах;
2. кількості розглянутих і закритих провадженням справ про порушення митних правил в судових органах і яка сума надійшла (не надійшла) в державний бюджет;
3. кількості розглянутих і закритих провадженням кримінальних справ про контрабанду товарів в судових органах і яка сума надійшла (не надійшла) в державний бюджет;
4. додаткових фінансових витрат на утримання правоохоронного слідчого апарату, уповноваженого на виконання функцій боротьби з контрабандою товарів.

За результатами проведеного дослідження рекомендується провести круглий стіл із залученням експертів у митній справі, фахівців у галузі адміністративного та кримінального права, науковців, громадськості, представників бізне-

су для обговорення та прийняття рішення щодо ефективності правового та організаційного регулювання запобігання контрабанді товарів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 20.08.2024 р.).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 20.08.2024 р.).
3. Закон України від 15.11.2011 р. № 4025-VI "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4025-17#Text> (дата звернення: 20.08.2024 р.).
4. Закон України "Про приєднання України до Протоколу про внесення змін до Міжнародної конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур" від 05.10.2006 року № 227-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-16#Text> (дата звернення 20.08.2024 р.).
5. Мамка Г. Наслідки «новацій» для українського бізнесу від криміналізації контрабанди товарів, запропонованих у законопроекті 5420. URL: <https://pravo.ua/naslidky-novatsii-dlia-ukrainskoho-biznesu-vid-kryminalizatsii-kontrabandy-tovariv-zaproponovanykh-u-zakonoproekti-5420/> (дата звернення: 20.08.2024 р.).
6. Наказ Міністерства фінансів України від 24.06.2024 № 305, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 26 червня 2024 р. за № 964/42309 "Про внесення змін до Порядку здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0964-24#Text> (дата звернення: 20.08.2024 р.).